

Rishikimi i shpenzimeve publike – Vlerësimi i pagesave direkte në sektorin e bujqësisë së Kosovës

nga Hans Kordik, Valmira Rexhebeqaj, Deborah Haxhikadrija dhe
Felix Schwickert

NR 02 | TET 2024

**STUDIMI I
POLITIKËS
KOSOVË**

Rreth Ekipit Ekonomik Gjerman

Financuar nga Ministria Federale për Çështjet Ekonomike dhe Veprimin për Klimën, Ekipi Ekonomik Gjerman (GET) këshillon qeveritë e Ukrainës, Bjellorusisë*, Moldavisë, Kosovës, Armenisë, Gjeorgjisë dhe Uzbekistanit për çështjet e politikave ekonomike. Berlin Economics është autorizuar me zbatimin e konsulencës.

* Aktivitetet këshilluese në Bjellorusi aktualisht janë pezulluar.

KONTAKTI

Felix Schwickert, Menaxheri i projektit në Kosovë
schwickert@berlin-economics.com

German Economic Team

c/o BE Berlin Economics GmbH
Schillerstraße 59 | 10627 Berlin
Tel: +49 30 / 20 61 34 64 0
info@german-economic-team.com
www.german-economic-team.com

Publikimet tona janë të disponueshme në
<https://www.german-economic-team.com/kosovo>

Implemented by

Zbatuar nga:

Rreth REX Consulting Group L.L.C

REX Consulting Group L.L.C, është një kompani këshillimi për zhvillim dhe menaxhim të politikave me ekspertizë në tre fusha të gjera: 1. Politika dhe qeverisje ekonomike, 2. Kërkim dhe vlerësim projektesh dhe 3. Zhvillimi i sektorit privat. REX Consulting Group vepron si partner lokal i Ekipit Ekonomik Gjerman të Berlin Economics ku kompania ofron punë analitike për këshillimin e politikave, veçanërisht hartimin dhe bashkë-hartimin e dokumenteve të politikave për nevojat qeveritare dhe kërkesat e projektit si dokumente politikash, informime dhe analiza të tjera sektoriale.

KONTAKTI

Valmira Rexhëbeqaj, Drejtor Menaxhues
Valmira@rexconsulting-ks.com

REX Consulting Group L.L.C

Pruga B Mati 1, Residio nr2, H-B nr28

10,000 Prishtina, Kosovë

<https://rexconsulting-ks.com/https://rexconsulting-ks.com/en/>

Rreth autorit

Hans Kordik është ekonomist i lartë në sektorin e bujqësisë me dekada përvojë në politikë dhe bashkëpunim ndërkombëtar bujqësor.

Z. Kordik është ekspert në harmonizimin e politikave kombëtare me Acquis të BE-së, veçanërisht për bujqësinë dhe zhvillimin rural, sigurinë ushqimore dhe peshkatarinë. Z. Kordik ka një histori të gjerë pune me organizata ndërkombëtare, sektorin publik dhe privat në shtetet anëtare të BE-së, vendet candidate për në BE, si dhe në Azinë Qendrore, Lindjen e Mesme dhe Afrikë. Arritjet e tij profesionale përfshijnë të qenit Shef i Departamentit të Subvencioneve të Bujqësisë në Agjencinë Austriake të Bujqësisë dhe Shef i Departamentit të Koordinimit të BE-së në Ministrinë e Bujqësisë të Austrisë dhe udhëheqës teknik në Evropë dhe Azinë Qendrore për Bankën Botërore.

KONTAKTI

Hans Kordik, Ekspert i pavarur ndërkombëtar

hans.kordik@apd-moldova.de

Përmbajtja

1.	Hyrje.....	1
2.	Sfidat për zhvillimin e bujqësisë	2
2.1	Perspektiva ekonomike	2
2.2	Perspektiva e politikës	5
2.3	Perspektiva financiare	6
3.	Vlerësimi i nivelit dhe përbërjes së shpenzimit.....	8
3.1	Trendet në buxhetin për bujqësinë	8
3.2	Efektiviteti i shpenzimeve publike në mbështetje të strategjisë kombëtare sektoriale	11
3.3	Efikasiteti i shpenzimeve publike	13
3.4	Ndikimi i shpërndarjes dhe pabarazia e pagesave direkte	14
4.	Konkluzionet dhe rekomandimet	16
4.1	Konkluzionet	16
4.2	Rekomandimet	17

1. Hyrje

Ky rishikim i shpenzimeve publike vlerëson shpenzimet e Kosovës për pagesat direkte në sektorin e bujqësisë. Analiza synon t'i përgjigjet tre pyetjeve përkatëse: (i) a janë pagesat direkte efektive për të arritur objektivat strategjike të percaktuara në Strategjinë për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural 2022-2028? (ii) A është efikasiteti alokues i pagesave direkte i duhuri? dhe (iii) a është e drejtë shpërndarja e pagesave direkte ndërmjet fermerëve?

Në kuadër të objektivit të Kosovës për t'u anëtarësuar në BE, ky rishikim i shpenzimeve publike krahason strukturën ekzistuese të pagesave direkte në Kosovë me Politikën e Përbashkët Bujqësore të BE-së (CAP - Politikën e Përbashkët Bujqësore) dhe e lidh vëllimin e tyre me atë që zbatohet në shtetet anëtare të BE-së. Duke pasur parasysh përgatitjet për integrimin në BE, rekomandimet në këtë raport mbështeten në kërkesat institucionale, administrative dhe të politikave të PPB-së (CAP).

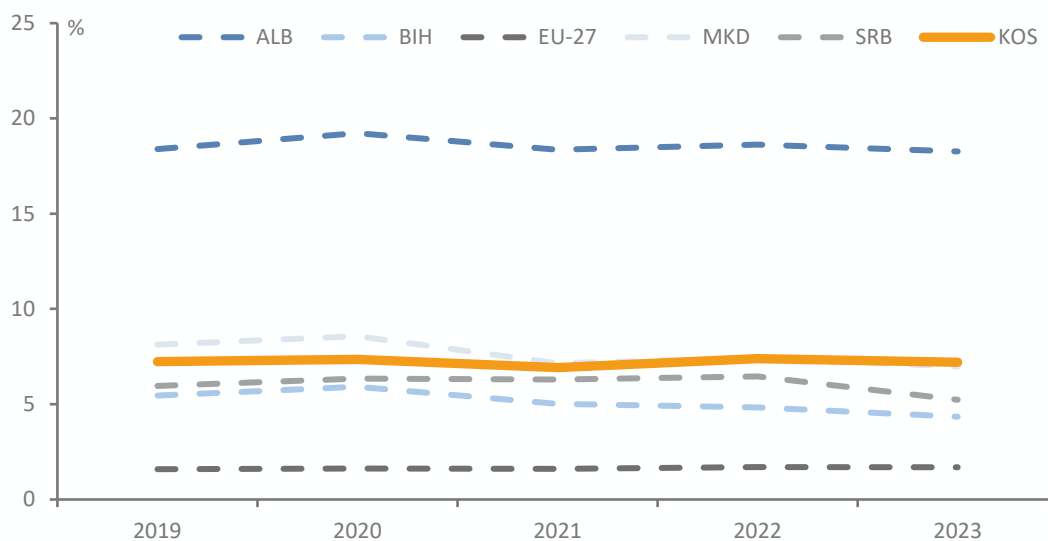
Rishikimi i shpenzimeve publike është përgatitur nga Hans Kordik (konsulent i pavarur), Valmira Rexhebeqaj dhe Deborah Haxhikadrija (REX Consulting Group) dhe është redaktuar nga Felix Schwickert (Ekipi Ekonomik Gjerman). Ekipi dëshiron të falënderojë Ministrinë e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural (MBPZHR) për bashkëpunimin e shkëlqyer gjatë përgatitjes së Rishikimit të Shpenzimeve Publike dhe veçanërisht Delvina Hanën, Shefe e Departamentit për Analizë Ekonomike dhe Statistikat e Bujqësisë dhe ekipin e saj për këshillat dhe kontributet e vlefshme për të përfunduar raportin. U jemi mirënjohës departamenteve qeveritare të Kosovës për ndihmën, bashkëpunimin dhe kontributin.

2. Sfidat për zhvillimin e bujqësisë

2.1 Perspektiva ekonomike

Rëndësia socio-ekonomike e sektorit të bujqësisë është relativisht e lartë krahasuar me BE-në. Bujqësia përbënte 7.2% të BPV-së në vitin 2023 (Figura 1) dhe punësonte 23% të fuqisë punëtore. Për krahasim, bujqësia përbënte 1.4% të BPV-së dhe 4.2% të punësimit në 27 vendet e BE-së në të njëjtin vit. Fakti që rëndësia socio-ekonomike e bujqësisë në Kosovë është shumë më e madhe se në 27 vendet e BE-së tregon se transformimi strukturor ende nuk është aq i avancuar sa në BE. Bujqësia gjeneron të ardhura relativisht të ulëta dhe lidhet me nivele më të larta të varfërisë në popullsinë në zonat rurale të vendit, e cila përbën 62% të popullsisë totale të Kosovës. Efikasiteti i sektorit të bujqësisë është i rëndësishëm për prodhimin vendor të ushqimit dhe mbështetjen e jetesës dinjitoze në zonat rurale të Kosovës dhe përmes lidhjeve ka ndikim edhe në sektorin e prodhimit dhe shërbimeve kosovare. Për më tepër, eksporti i produkteve bujqësore është një burim i rëndësishëm i të hyrave. Aktualisht, rritja e importeve të produkteve bujqësore ushqimore (të përpunuara) me vlerë të lartë janë duke tejkaluar rritjen e eksporteve, duke kontribuar në thellimin e deficitit tregtar agro-ushqimor.

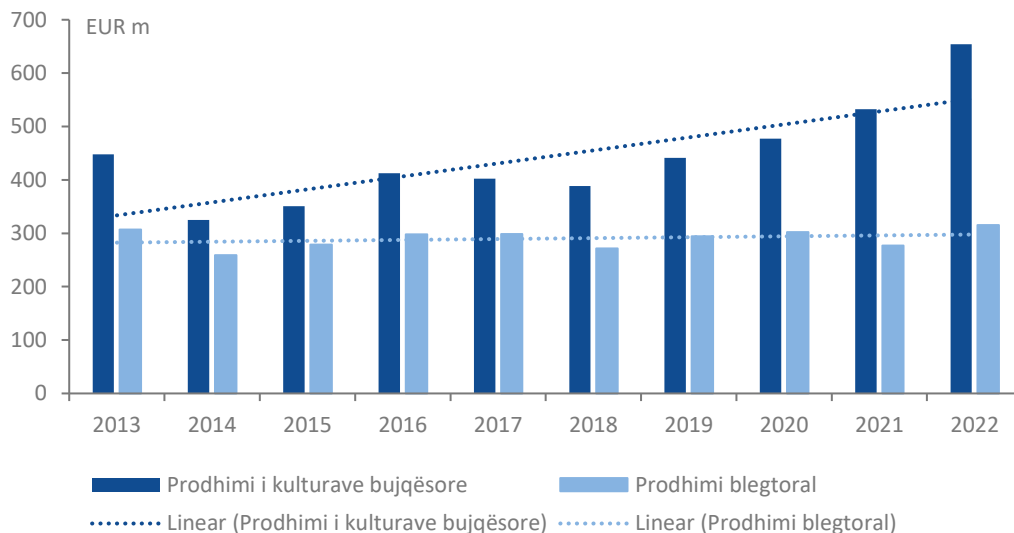
Figura 1: Vlera e shtuar në bujqësi, pylltari dhe peshkatarri (% e BPV-së)

Burimet: Të dhënat e llogarive kombëtare të Bankës Botërore dhe dosjet e të dhënave të Llogarive Kombëtare të OECD-së, Agjencia e Statistikave të Kosovës

Prodhimi i kulturave bujqësore mbizotëron prodhimin bujqësor. Gjatë dekadës së fundit, vlera e prodhimit të sektorit bujqësor të Kosovës është rritur për 28% (Figura 2) në terma nominalë. Shtytësi kryesor për rritjen e vlerës së shtuar bruto bujqësore ka qenë prodhimi i kulturave bujqësore (46% rritje nga 2013-2022), ndërsa vlera e prodhimit blegtoral ka qenë pothuajse e pandryshuar gjatë 10 viteve të fundit (vetëm 3% rritje). Rritja e prodhimit të kulturave bujqësore, nuk është si pasojë e zgjerimit të sipërfaqeve të mbjelluara, por nga rritja e vlerës së prodhimit (rendimenti dhe çmimi). Bimët foragjere përbëjnë 25% të prodhimit të kulturave bujqësore. Drithërat, kryesisht gruri, përbëjnë 24% të vlerës së prodhimit të kulturave bujqësore, ndërsa perimet përbëjnë 23% të prodhimit të kulturave bujqësore. Bagëtitë duke përfshirë bulmetin është nënsektori dominues në prodhimin blegtoral.

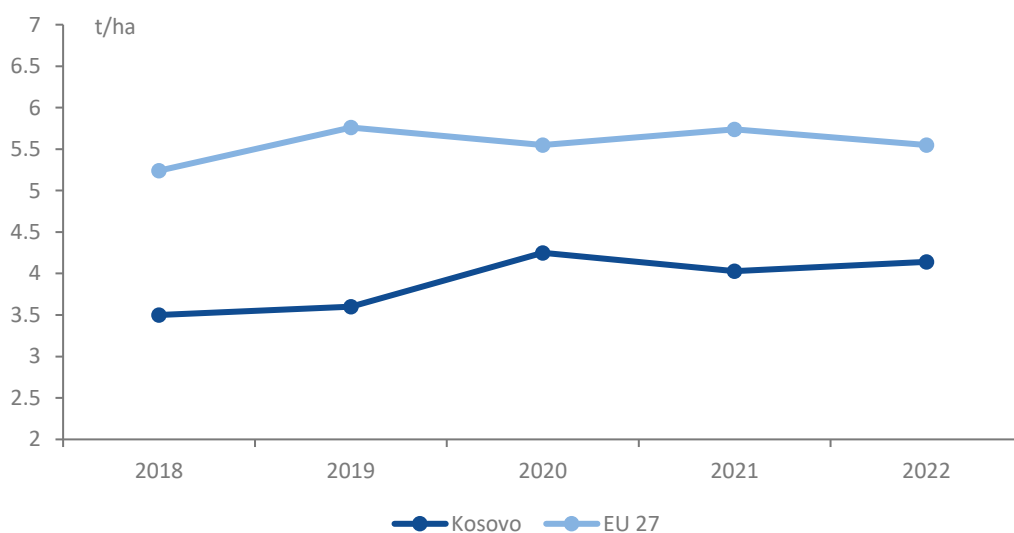
Figura 2: Vlera nominale e prodhimit të kulturave bimore dhe blegtorale

Burimi: Agjencia e Statistikave të Kosovës

Një sërë kufizimesh pengojnë rritjen në bujqësi. Ndonëse produktiviteti bujqësor është përmirësuar, ai është ende i ulët. Rendimentet për shumicën e kulturave në Kosovë janë mbrapa me mesataren e 27 vendeve të BE-së. Për shembull, rendimentet e grurit në Kosovë arrijnë vetëm 75% të mesatares së BE-së dhe janë më të ulëta se ato të vendeve fqinje, duke treguar një përdorim jo optimal të faktorëve të prodhimit (Figura 3). Produktiviteti i punës në sektorin bujqësor të Kosovës është pothuajse sa gjysma e vendeve fqinje¹. Produktiviteti i ulët i punës është një nga faktorët kryesorë që pengon rritjen në bujqësi.

Figura 3: Rendimentet e grurit në Kosovë dhe në 27 vendet e BE-së

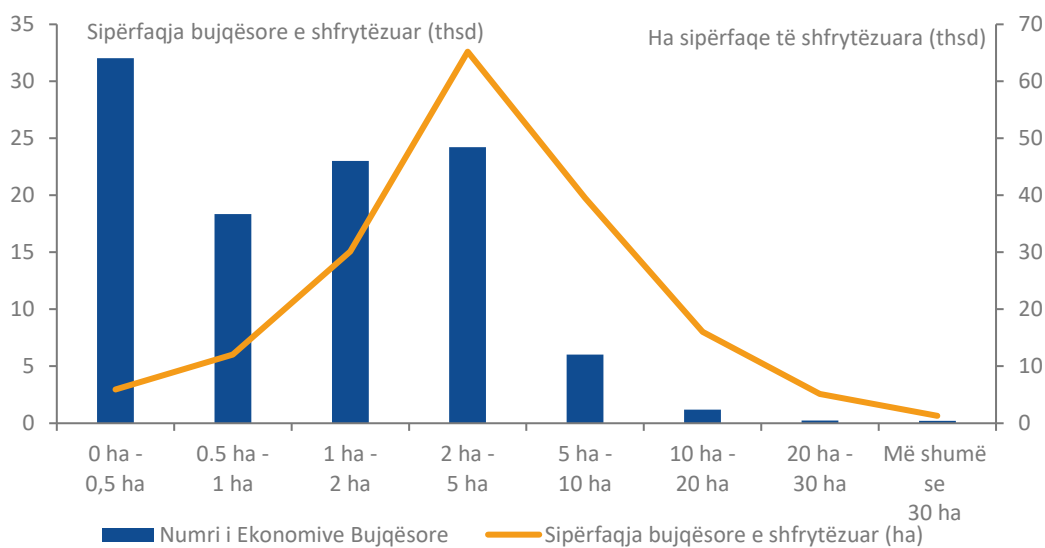

Burimet: Eurostat dhe Agjencia e Statistikave të Kosovës.

¹World Bank, „Kosovo Country Economic Memorandum: Raising productivity in agriculture”, 2021

Strukturat e fermave dobësojnë konkurrueshmërinë bujqësore. Toka bujqësore e Kosovës është shumë e fragmentuar. Pothuajse 70% e 105,000 fermave në Kosovë menaxhojnë më pak se 2 ha dhe rreth 65% e totalit të tokës së punueshme menaxhohet nga pronarët e vegjël (Figura 4). Nga ana tjetër, vetëm 0.4% e fermave kultivojnë një sipërfaqe të barabartë ose më të madhe se mesatarja e 27 vendeve të BE-së (20 ha). Në Kosovë qasja në financa për pronarët e vegjël është e kufizuar, duke penguar ata për të investuar në modernizimin e pronave të tyre dhe për të arritur ekonomitë e shkallës. Kështu, shkalla e lartë e fragmentimit është një pengesë për konkurrueshmërinë e sektorit bujqësor të vendit. Për më tepër, pronarët e vegjël zakonisht gjenerojnë relativisht pak të ardhura dhe dominimi i bujqësisë për mbijetesë *vetëkonsum* fsheh problemin e papunësisë në zonat rurale.

Figura 4: Shpërndarja e fermave sipas madhësisë dhe sipërfaqes bujqësore të shfrytëzuar (2019)²

Burimi: Agjencia e Statistikave të Kosovës

² Me përjashtim të 4 komunave në veri

2.2 Perspektiva e politikës

Vizioni strategjik i Kosovës për bujqësinë dhe zhvillimin rural i jep përparësi inovacionit, modernizimit dhe integritit në BE. Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural (MBPZHR) është e përkushtuar për integrimin në BE dhe ka harmonizuar Strategjinë e saj për Bujqësi dhe Zhvillim Rural (SARD) 2022-2028 me Politikën e Përbashkët Bujqësore të BE-së. Vizioni i MBPZHR për bujqësinë dhe zhvillimin rural me horizontin deri në vitin 2028 thekson “zhvillimin e një sektori agro-rural konkurrues dhe inovativ të bazuar në njohuritë, teknologjinë dhe standardet moderne, duke ofruar produkte me cilësi të lartë në tregun vendas, në rajon, dhe BE-së, si dhe zhvillimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore dhe mjedisit, duke ofruar aktivitete ekonomike dhe mundësi punësimi, përfshirje sociale dhe cilësi të jetës për banorët në zonat rurale”. Tre nga katër objektivat strategjike, d.m.th. (i) forcimi i konkurrencës, (ii) menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore dhe (iii) përmirësimi i jetesës në zonat rurale, i ngjajnë qasjes me 3 komponentë të politikës së zhvillimit rural të BE-së. Përkrah objektivit të katërt strategjik të ndërtimit të institucioneve të fuqishme, orientimi i politikave të Kosovës pasqyron atë të çdo shteti anëtar të BE-së apo ekonomisë që kërkon të integrohet në BE.

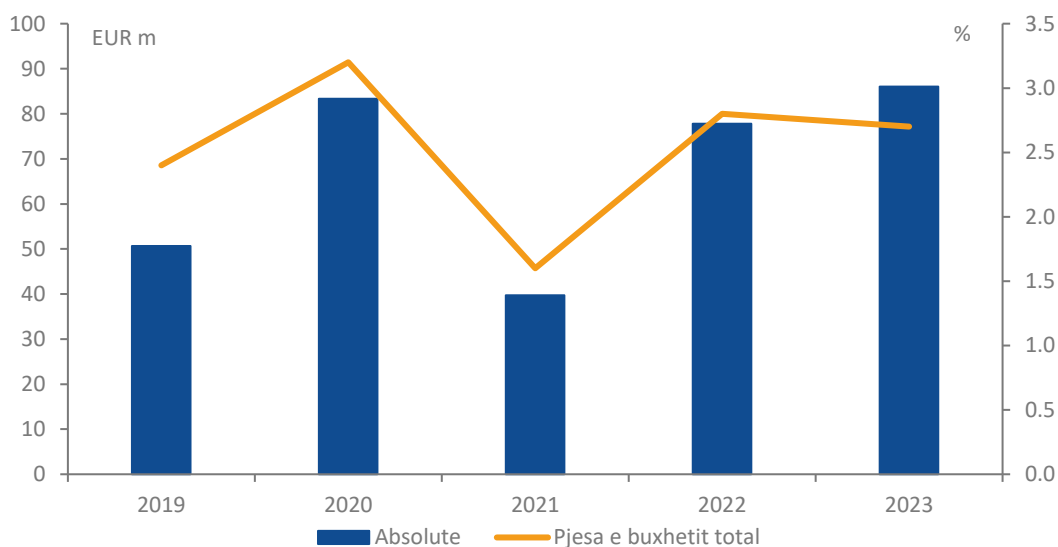
Prioritetet e politikave përfshijnë promovimin e bujqësisë së qëndrueshme dhe ndryshimet klimatike. Promovimi i menaxhimit të qëndrueshëm dhe efikas të burimeve natyrore si uji, toka dhe ajri është po aq i rëndësishëm për Kosovën sa edhe mbrojtja e biodiversitetit, përmirësimi i ekosistemeve dhe ruajtja e habitateve. Gjithashtu, kontributi në përshtatjen dhe zbutjen e ndryshimeve klimatike është përcaktuar si një objektiv specifik brenda Strategjisë Kombëtare. Megjithatë, alokimet buxhetore për arritjen e këtyre objektivave përfaqësojnë vetëm 0.7% të totalit të shpenzimeve bujqësore.

Dizajni i politikave duhet të përmirësohet pas zbatimit të kërkesave të BE-së për të dhëna. Të dhënat e besueshme, të sakta dhe të përditësuara janë thelbësore për hartimin e politikave të bazuara në fakte. Të dhënat nga Rrjeti i të Dhënave të Kontabilitetit të Fermave (FADN) ofrojnë informacion mbi të ardhurat e fermave në Kosovë, por bazohen në të dhënat e mbledhura nga fermat që nga viti 2019. Meqenëse Rrjeti i të Dhënave për Qëndrueshmërinë e Fermave (FSDN) si pasardhës i FADN ende nuk është themeluar në shtetet anëtare të BE-së, deri në vitin 2026, do të sjellë gjithashtu informata shtesë të dobishme për vlerësimin e sektorit të bujqësisë dhe formulimin e politikave në Kosovë. Raporti i Gjellbër ka bërë progres në bazën e tij statistikore dhe regjistrimi i bujqësisë është planifikuar për vitin 2025. Përveç kësaj, disa sisteme të dhënash duhet të zhvillohen plotësisht për hir të ofrimit të të dhënave thelbësore për hartimin e politikave në përgjithësi dhe në përgatitje për Integrim në BE në veçanti. Konkretisht, Sistemi i Integruar i Administrimit dhe Kontrollit (IACS) ka disa terrene për të mbuluar, ndërsa Sistemi i Informacionit të Tregut Bujqësor (AMIS) është ende në një fazë të hershme të zhvillimit.

2.3 Perspektiva financiare

Shpenzimet bujqësore janë rritur në terma absolutë vitet e fundit. Shpenzimet e përgjithshme qeveritare janë në rritje që nga viti 2019. Në vitin 2023, qeveria e Kosovës kishte një buxhet prej 3.2 miliardë euro, një rritje prej 53% krahasuar me 2.1 miliardë euro në vitin 2019. Pjesa e shpenzimeve bujqësore në shpenzimet totale të qeverisë ka qenë mjaft e paqëndrueshme që nga viti 2018, duke treguar se nuk ka tendencë të qartë me kalimin e kohës dhe ka një mesatare rreth 2.5%. Edhe pse niveli relativ nuk tregon një tendencë të qartë, niveli absolut tregon një të tillë. Për shkak të rritjes së shpenzimeve të përgjithshme, shpenzimet absolute bujqësore kanë shfaqur një rritje të ndjeshme në 5 vitet e fundit.

Figura 5: Shpenzimet bujqësore (absolute dhe si pjesë e buxhetit të përgjithshëm vjetor)

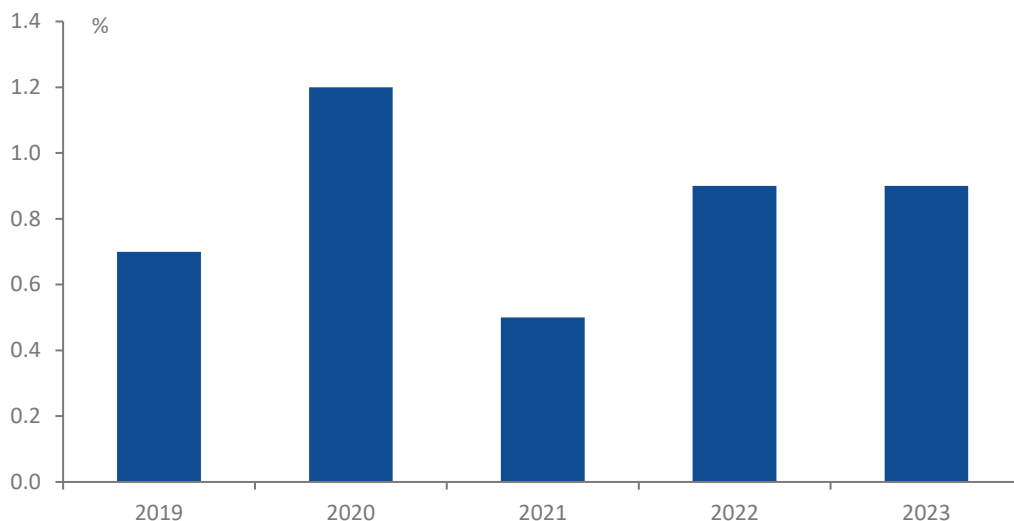
Burimi: Raportet e Brendshme të Ministrisë së Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural, Buxhetet Vjetore

Kosova shpenzon më shumë në bujqësi sesa vendet tjera me të njëjtin nivel zhvillimi.

Shpenzimet e qeverisë për bujqësinë varionin midis 0.5% dhe 1.2% të BPV-së që nga viti 2019 e në vazhdim, me një mesatare prej 0.84% gjatë 5 viteve të fundit. (Figura 6) Si pjesë e BPV-së, Kosova alokon dukshëm më shumë fonde për bujqësinë sesa 27 vendet e BE-së (mesatarisht 0.35% në 2020 dhe 2021) dhe vendet fqinje. Shqipëria (0.19% të BPV-së), Bosnja dhe Hercegovina (0.27% të BPV-së), Mali i Zi (0.29% të BPV-së), Serbia (0.36% të BPV-së) dhe Maqedonia e Veriut (0.56% të BPV-së) shpenzuan dukshëm më pak se Kosova në 2020 dhe 2021³.

³ Banka Botërore, Raport i Rregullt Ekonomik, Drejt Rritjes së Qëndrueshme, Vjeshtë 2023.

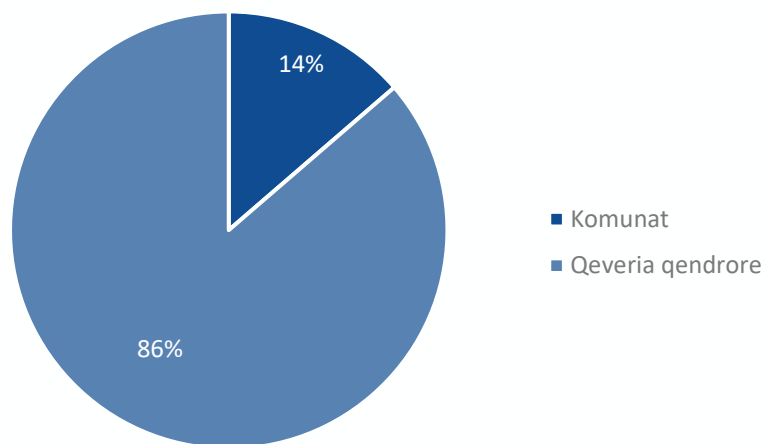
Figura 6: Zhvillimi i shpenzimeve publike në bujqësi në përqindje të BPV-së.

Burimet: Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural; Agjencia e Statistikave të Kosovës

Komunat gjithashtu kryejnë pagesa në bujqësi. Shpenzimet publike në bujqësi janë kryesisht të përqendruara në nivel kombëtar, ku fondet ndahen nga MBPZHR-ja. Përveç shpenzimeve në nivel kombëtar, 38 komunat e Kosovës së bashku kanë ndarë 6,5 milionë euro në vitin 2023, që përbënin 14% të totalit të pagesave direkte të vendit (Figura 7). Pjesa më e madhe e shpenzimeve komunale është në formën e pagesave direkte dhe vetëm një pjesë e shpenzimeve komunale përdoret për financimin e investimeve në asete fizike. Ndërsa pagesat direkte në nivel kombëtar shpërndahen gjerësisht, pagesa direkte komunale përfitojnë vetëm një numër i kufizuar fermerësh.

Figura 7: Ndarja e shpenzimeve për bujqësi në 2023

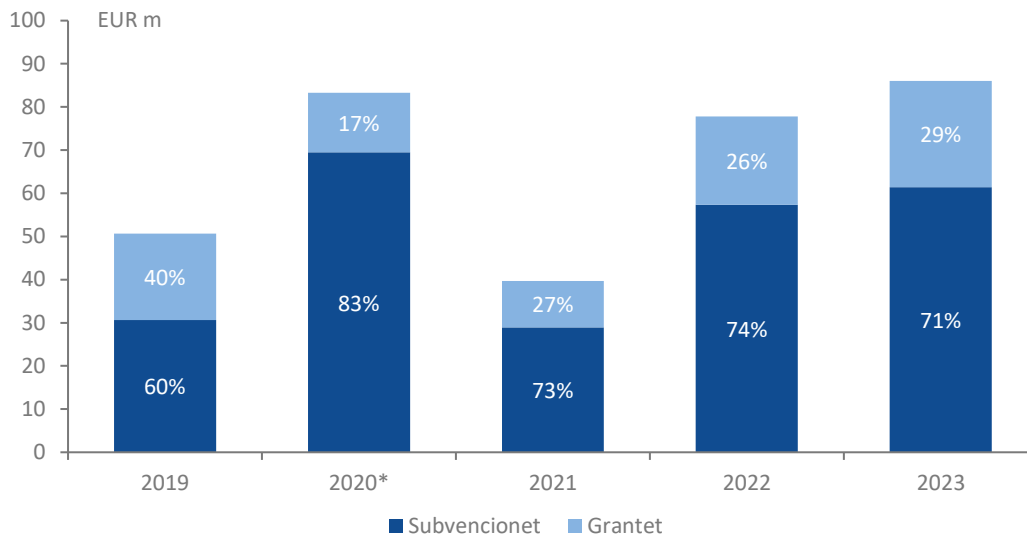
Burimi: Ligji mbi Buxhetin Vjetor

3. Vlerësimi i nivelit dhe përbërjes së shpenzimit

3.1 Trendet në buxhetin për bujqësinë

Pagesat direkte përbëjnë pjesën më të madhe të shpenzimeve bujqësore. Pjesa e shpenzimeve të përsëritura (pagesat direkte) në buxhetin bujqësor është në rritje të vazhdueshme në kurriz të pjesës së shpenzimeve kapitale (grantet investuese). Ky trend shqetësues përputhet me atë të shumë ekonomive në Evropë. Në vitin 2023, Kosova ka ndarë 86 milionë euro për sektorin e bujqësisë, nga të cilat 71% janë përdorur për pagesa direkte (Figura 8). Kjo përqindje është në përputhje me atë të BE-së, e cila ka ndarë 72% për pagesat direkte. Maqedonia e Veriut dhe Ukraina madje shpenzuan më shumë se 90% të shpenzimeve të tyre bujqësore për pagesa direkte në vitin 2023.

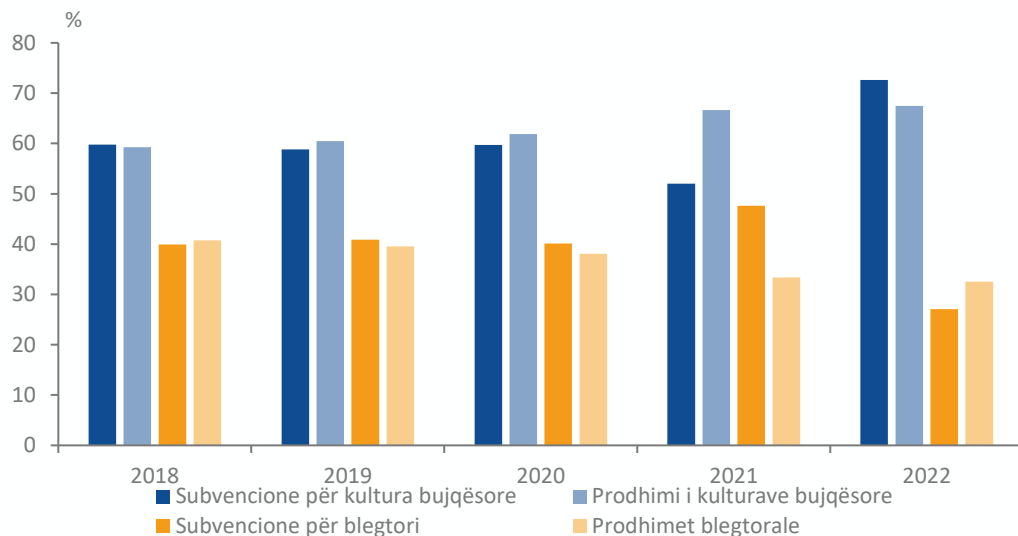
Figura 8: Pjesa e pagesave direkte dhe granteve investive në shpenzimet bujqësore

Burimi: Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural

Pagesat direkte përforcojnë dominimin e nënsektorit të kulturave bujqësore. Nga viti 2018 deri në vitin 2022, pjesa e pagesave direkte të alokuara për nënsektorin e kulturave bujqësore (blegtori) korrespondonte drejtpërdrejt me kontributin e nënsektorit të kulturave bujqësore (blegtori) në vlerën e prodhimit bujqësor në çdo vit. (Figura 9) Ky model i shpenzimeve përforcon dominimin e nënsektorit të kulturave bujqësore.

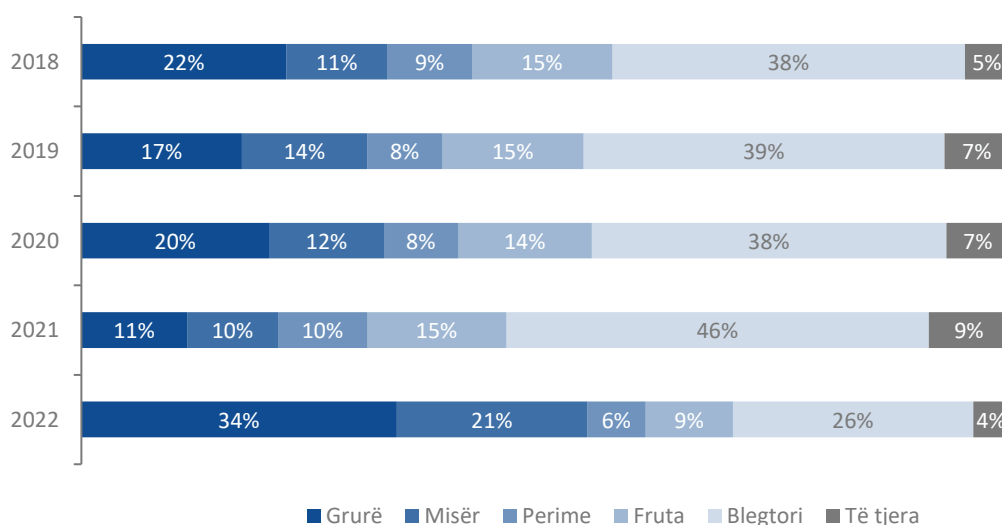
Figura 9: Pjesa e totalit të pagesave direkte kundrejt pjesës së prodhimit total sipas nënsektorëve

Burimi: Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural dhe Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë

Pagesat direkte u zhvendosën drejt kulturave me vlerë më të ulët. Kulturat me vlerë më të ulët si gruri dhe misri tërheqin një pjesë të konsiderueshme dhe në rritje të pagesave direkte. Nga viti 2018 deri në vitin 2021, pagesat direkte për subvencionimin e prodhimit të grurit dhe misrit së bashku përbënin mesatarisht 29% të totalit të pagesave direkte. Në vitin 2022, subvencionet për grurin dhe misrin u rritën ndjeshëm, duke përbërë 55% të totalit të pagesave direkte. Prodhimi i kulturave me vlerë më të lartë, d.m.th. fruta, verë dhe perime, ka marrë mesatarisht 24% të totalit të pagesave direkte midis 2018 dhe 2021 dhe vetëm 15% në 2022. Në mënyrë të ngjashme, pagesat direkte për nënsektorin e blegtorisë janë ulur nga një mesatare prej 40 % nga 2018 në 2021 në vetëm 26% në 2022.

Figura 10: Alokimi i pagesave direkte sipas mallrave

Burimi: Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural dhe Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë
Shënim: "Të tjera" i referohet Bimëve Mjekësore dhe Aromatike (MAP) dhe bujqësisë organike, elbit, thekës, tërshërës, lulediellit, produkteve të tjera bimore (fidane dhe fara gruri) si dhe primin e sigurimit të bujqësisë

Pagesat direkte jepen si mbështetje e shoqëruar. Arkitektura e pagesave direkte bujqësore i ngjan asaj të CAP (Korniza e Përbashkët e Politikave) të BE-së para reformës së vitit 2003. Subvencionet e prodhimit zënë pjesën më të madhe, ndërsa subvencionet e inuteve luajnë një rol dytësor. Pagesat direkte jepen në bazë të llojit dhe sasisë së prodhimit, që konsiderohet si një masë mbështetëse deformuese sipas Marrëveshjes për Bujqësinë e OBT-së. Për shumicën e kulturave bujqësore në Kosovë, pagesat direkte jepen për hektar. Shumica e kulturave bujqësore marrin një pagesë të bazuar në sipërfaqe, prej 150 euro për hektar. Vetëm për mjedrat dhe për grurin pagesa bëhet në bazë të peshës (sasisë). Për shembull, sipërfaqja e grurit merr një pagesë direkte prej 75 euro për hektar dhe përveç kësaj 0.019 euro për kg. Në sektorin e blegtorisë, pagesat direkte jepen për kokë bagëtie (ose për koshere në rastin e bletarisë). Sektori i bulmetit është i vetmi nënsektor në të cilin fermerët janë të nxitur për të prodhuar prodhime me cilësi të lartë. Këtu jepen pagesa direkte për litër qumësht në bazë të kategorive cilësore. Krahas këtyre pagesave të prodhimit, Kosova jep edhe subvencione për inputet si fidanët e pemëve frutore dhe hardhive të rrushit. Disa pagesa direkte ndahen gjithashtu për të subvencionuar inputet bujqësore si karburantet për makineritë dhe plehrat kimike për të mbjellat.

Alokimi i buxhetit është i orientuar drejt rritjes së konkurrencës. Struktura e shpenzimeve në bujqësi në Kosovë është në harmoni me prioritetet e përcaktuara në Strategjinë për Bujqësi dhe Zhvillim Rural (SARD) 2022-2028. Shpenzimet udhëhiqen nga 4 objektivat kryesore strategjike për sektorin: (i) rritja e konkurrencës së sektorit agroushqimor, (ii) menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore, (iii) mbështetja për bizneset e zonave rurale dhe rritja e punësimit dhe infrastrukturës sociale, dhe (iv) reforma gjithëpërfshirëse institucionale dhe sektoriale për të krijuar shërbime publike efikase. 98% e alokimit të buxhetit është caktuar për rritjen e konkurrencës (Tabela 1). Ndërsa nën-objektivi specifik i mbështetjes së të ardhurave të qëndrueshme të fermave arrihet qartë përmes pagesave direkte, nën-objektivat e tjera, si rritja e orientimit drejt tregut, mbështetja e qëndrueshmërisë dhe përmirësimi i pozicionit të fermerëve në zinxhirin e vlerës, mbeten pa mbështetje.

Tabela 1: Alokimi i buxhetit për objektivat strategjike (EUR)

Objektivi i Përgjithshëm		2023			2024		
Nr.	Përshkrimi	Pagesat Direkte	Mallrat & Shërbimet	Investime Kapitale	Pagesat Direkte	Mallrat & Shërbimet	Investime Kapitale
(i)	Forcimi i konkurrencës së sektorit agroushqimor	54,477,022		6,130,000	54,477,022		7,130,000
(ii)	Menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore	427,220			427,220		
(iii)	Mbështetja e bizneseve të zonave rurale dhe rritja e punësimit dhe infrastrukturës sociale	6,500,000		350,000	6,500,000		350,000
(iv)	Krijimi i shërbimeve publike efikase		998,965			998,965	
Totali		61,404,242	998,965	6,480,000	61,480,000	998,865	7,480,000

Burimi: Strategjia për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2022-2028

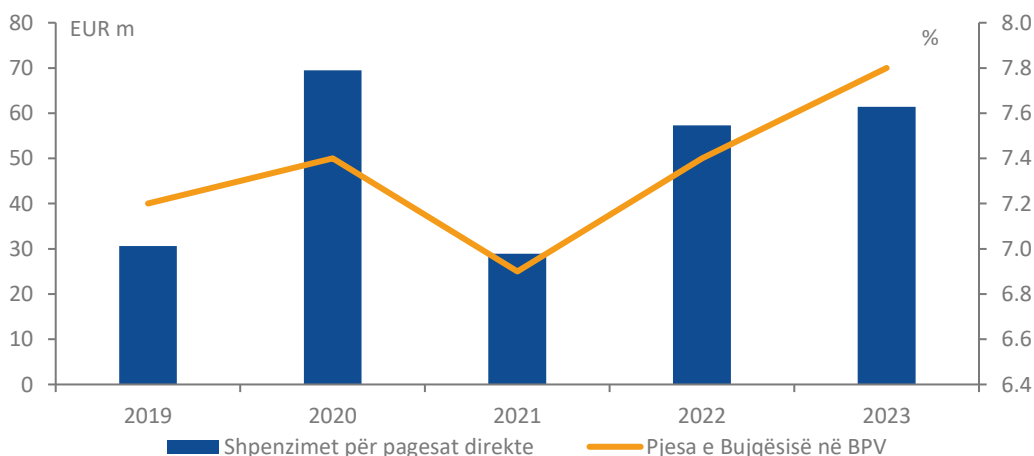
3.2 Effektiviteti i shpenzimeve publike në mbështetje të strategjisë kombëtare sektoriale

Pagesat direkte janë përgjithësisht të prapambetura. Aktualisht, sektori i bujqësisë në Kosovë është i menaxhuar, e që mbështetet nga përkrahja e konsiderueshme e qeverisë. Pagesat direkte në Kosovë janë të shpërndara gjerësisht dhe humbasin rendin e prioritetit. Sigurimi i një pagese për hektar, kokë bagëtie, koshere ose për kilogram ose për litër kufizon orientimin e fermerëve në treg, duke iu ofruar atyre një mbulesë sigurie për llojin e prodhimit që siguron traditat e tyre. Politika bujqësore është e motivuar nga një dëshirë e kuptueshme për të mbrojtur fermerët dhe konsumatorët nga tregjet e paqëndrueshme. Megjithatë, kjo krijon varësi dhe e ekspozon buxhetin publik ndaj rreziqeve të tregut nga goditjet e jashtme. Kjo u bë më e dukshme gjatë krizës së COVID-19. Për më tepër, përvoja ndërkombëtare ka treguar se administratat priren të kenë vështirësi për të menaxhuar ofertën e brendshme, kërkesën dhe çmimet në një mënyrë që mbrojnë fermerët dhe konsumatorët në periudha afatgjata. Prandaj, sistemi aktual i pagesave direkte nuk është në përputhje me vizionin e nxjerrur në SARD 2022-2028.

Nevojitet një qasje më largpamëse. Politikat alternative për mbështetjen publike mund të jenë edhe më efektive në kosto dhe të përmirësojnë performancën e sektorit të bujqësisë. Investimet në asete fizike, si ndërtesat, objektet teknike, makineritë ose kulturat shumëvjeçare (p.sh. vreshtat) janë forma të rëndësishme të formimit të kapitalit. Zgjerimi, modernizimi ose ndryshimi i prodhimit bujqësor në përgjigje të zhvillimeve të tregut dhe ndryshimeve klimatike është thelbësor për fermerët që përballen me konkurrencë të ashpër, qoftë në nivel rajonal, në nivel të BE-së apo globalisht. Programet e investimeve mund të ofrojnë stimujt e duhur për fermerët e Kosovës që të përshtaten më mirë me trendet afatgjata të tregut, duke shmangur kështu kufizimet buxhetore afatshkurtra për qeverinë.

Pagesat direkte janë të lidhura me rritje më të lartë të bujqësisë. Ekziston një korrelacion pozitiv ndërmjet rritjes së pagesave direkte në Kosovë dhe rritjes së BPV-së bujqësore (Figura 11). Pagesat direkte mbështesin të ardhurat e fermerëve, të cilat në dukje ndikojnë në vlerën e prodhimit të sektorit bujqësor të Kosovës. Pagesat direkte u dyfishuan pothuajse në vitin 2020. Për të zbutur ndikimin negativ të pandemisë COVID-19, u zbatuan masa shtesë mbështetëse përmes Programit për Rimëkëmbjen Ekonomike.

Figura 11: Korrelacioni ndërmjet pagesave direkte dhe rritjes së BPV-së bujqësore

Burimi: Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural dhe Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë

Pagesat direkte nuk ndihmojnë shumë për të nxitur konkurrencën ose për të rritur produktivitetin bujqësor. SARD 2022-2028 synon konkurrencën, qëndrueshmërinë dhe përmirësimin e jetesës në zonat rurale. Për dallim nga ajo, mbështetja bujqësore në Kosovë ndjek kryesisht objektivat e të ardhurave. Mbështetja e të ardhurave është më tepër një politikë sociale, pasi ruan strukturat e fermave, ruan modelet e kultivimit dhe kështu ngadalëson procesin e transformimit të nevojshëm për forcimin e konkurrencës në sektorin bujqësor. Duke qenë se pagesat direkte arrijnë praktikisht të gjithë fermerët dhe të gjithë nënsektorët e bujqësisë, ato nuk i nxisin fermerët të marrin vendime për të rritur konkurrencën. Gjithashtu, varësia nga mbështetja direkte e të ardhurave është në rritje të vazhdueshme. Edhe pse nuk ka përllogaritje zyrtare për Kosovën, është e arsyeshme të supozohet se Vlerësimi i Mbështetjes së Prodhuesve është shumë më i lartë se në 27 vendet e BE-së (19%) ose në Shtetet e Bashkuara (9%)⁴.

Pagesat direkte nuk trajtojnë mbrojtjen e mjedisit, mirëqenien e kafshëve ose standardet e sigurisë ushqimore. Pagesat direkte nuk kushtëzojnë mbështetjen publike për respektimin e kërkesave të qëndrueshmërisë, të cilat mund të rrisin rezistencën ndaj ngjarjeve të pafavorshme klimatike dhe mund të kontribuojnë në mbrojtjen e ujit, biodiversitetit dhe cilësisë së ajrit dhe tokës. Shembull në këtë drejtim është grupi i 17 kërkesave statutores të menaxhimit të Politikës së Përbashkët Bujqësore të BE-së, që sigurojnë mbrojtjen e shëndetit të kafshëve, bimëve dhe publikut si dhe ruajtjen e kushteve mjedisore dhe promovimin e mirëqenies së kafshëve. Vetëm 0.7% e mbështetjes bujqësore është caktuar për të adresuar objektivin strategjik të qëndrueshmërisë mjedisore. Edhe pse ka një sërë kriteresh të pranueshmërisë për marrjen e pagesave direkte në Kosovë, MBPZHR-ja humbet mundësinë për të përfshirë në to qëndrueshmërinë mjedisore si dhe kërkesat për përshtatjen dhe zbutjen ndaj ndryshimeve klimatike. Një veprim i tillë do të ndihmonte gjithashtu në përgatitjen e fermerëve për kërkesat në rritje që BE-ja po i bën partnerëve të saj tregtarë. Bazuar në informacionin që morëm nga MAFRD, vërejmë që një grup fokusi po diskuton mundësinë e rritjes së kushteve të pagesave direkte, me qëllim arritjen e rezultateve të dëshiruara si mbrojtjen e mjedisit dhe mirëqenien e kafshëve.⁵

⁴ Vlerësimi i Mbështetjes së Prodhuesve i OECD-së, është një tregues i vlerës monetare vjetore të transfertave bruto nga konsumatorët dhe taksapaguesit për të mbështetur prodhuesit bujqësorë.

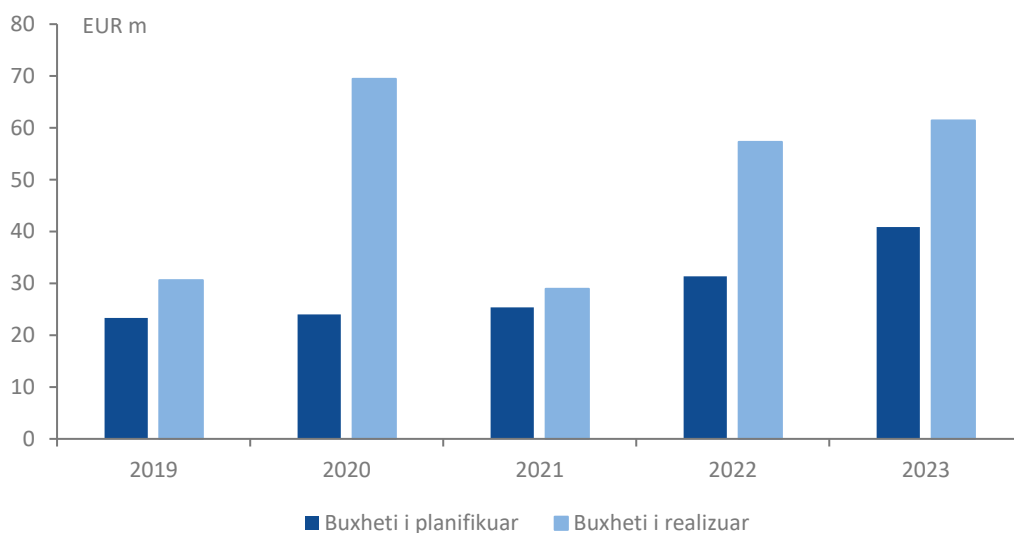
⁵ Për secilin nga programet e tij, përfshirë programin për pagesat direkte, MAFRD emëron grupe fokusi. Si pjesëmarrës në këto grupe fokusi, ministria fton të gjithë palët e interesuara relevante të sektorëve të prekur nga programi përkatës, si dhe ekspertë mbi masat e përdorura në program.

3.3 Efikasiteti i shpenzimeve publike

Buxheti i realizuar për pagesa direkte ka qenë vazhdimisht më i lartë se buxheti i planifikuar gjatë viteve të fundit. Nga viti 2019 deri në vitin 2023, pagesat direkte të realizuara kanë tejkaluar buxhetin e planifikuar për çdo vit (Figura 12). Tejkalmi i buxhetit ishte mesatarisht 35% në pesë vitet e fundit. Në vitin 2020, kur shpërtheu pandemia e COVID-19, pagesat direkte të realizuara e tejkaluan buxhetin e planifikuar me 3 herë për shkak të Programit për Rimëkëmbjen Ekonomike. Gjatë pandemisë, pagesat direkte ndihmuan për të kompensuar humbjet e të ardhurave të shaktuara nga ndërprerjet në zinxhirët e furnizimit kombëtar dhe global. Tejkalmi i buxhetit publik është i mundur për shkak se qeveria ka opsionin e rritjes së buxhetit pas një rishikimi në mes të vitit.

Figura 12: Buxheti i planifikuar kundrejt atij të realizuar për pagesat direkte

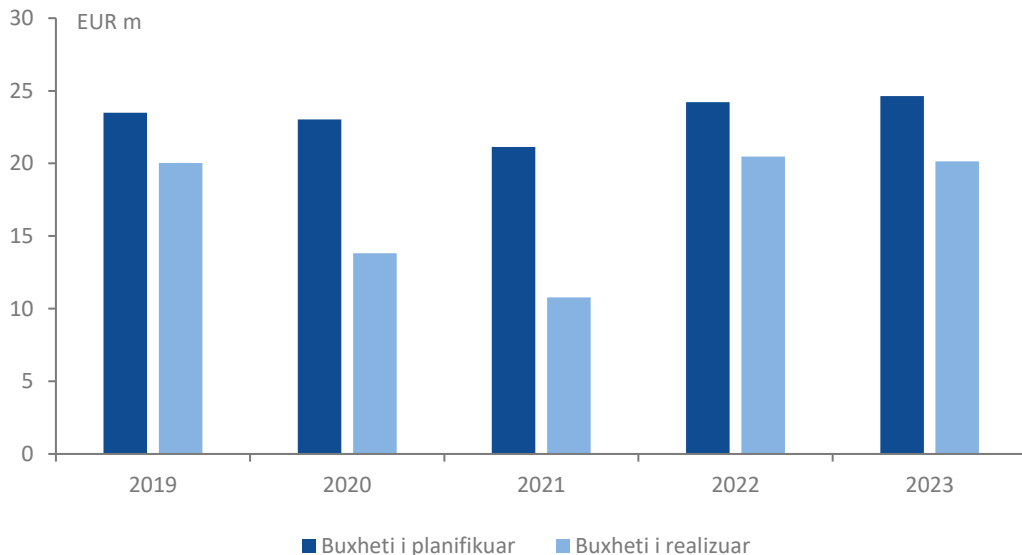

Burimi: Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural

Rritjet në pagesat direkte të realizuara janë në kurriz të buxhetit për grante investimi. Në anën tjetër, buxheti i realizuar për grantet e investimeve ka qenë vazhdimisht më i ulët se sa buxheti i planifikuar gjatë viteve të fundit. Gjatë periudhës 2019–2023, për çdo vit, buxheti për grante investimi ka mbetur nën nivelin e planifikuar, me një mesatare prej 27% (Figura 13). Ky trend, së bashku me realizimin e vazhdueshëm të lartë të buxhetit për pagesat direkte, përbën në fakt një praktikë të kalimit të buxhetit nga grantet për investime në pagesa direkte. Menaxhimi i aplikimeve për grante investimi është një detyrë e rëndë nga e cila përfiton vetëm një numër relativisht i vogël fermash, ndërsa administrimi i pagesave direkte, në të kundërt, është relativisht i lehtë për t'u menaxhuar, që mbështetet kryesisht nga programe softuerike dhe arrin pothuajse në të gjitha fermat. Kështu, kalimi i buxhetit nga grantet e investimeve në pagesat direkte mund të shihet përgjithësisht si një tregues se autoriteti përkatës është i sfiduar nga barra administrative e menaxhimit të aplikimeve për grante investimi. Sidoqoftë, ky problem nuk është unik vetëm për Agjencinë Kosovare për Zhvillimin e Bujqësisë. Në fakt, zhvendosja e buxhetit nga grantet e investimeve në pagesat direkte është një praktikë e zakonshme gjithashtu brenda 27 vendeve të BE-së dhe vendeve kandidate. Në BE, mungesa e tërheqjes së fondeve nën Fondin Evropian të Bujqësisë për Zhvillim Rural (EFRD) shpesh rezulton në transferime në Fondin Evropian të Garancisë së Bujqësisë

(EAGF) që rregullon buxhetin për pagesat direkte. Ky vendim shpeshherë pasqyrohet nga administratat më të dobëta (agjencitë e pagesave) dhe rezultojnë në boshllëqe në performancën e sektorëve përkatës të bujqësisë.

Figura 13: Buxheti i planifikuar kundrejt atij të realizuar për grante investimi

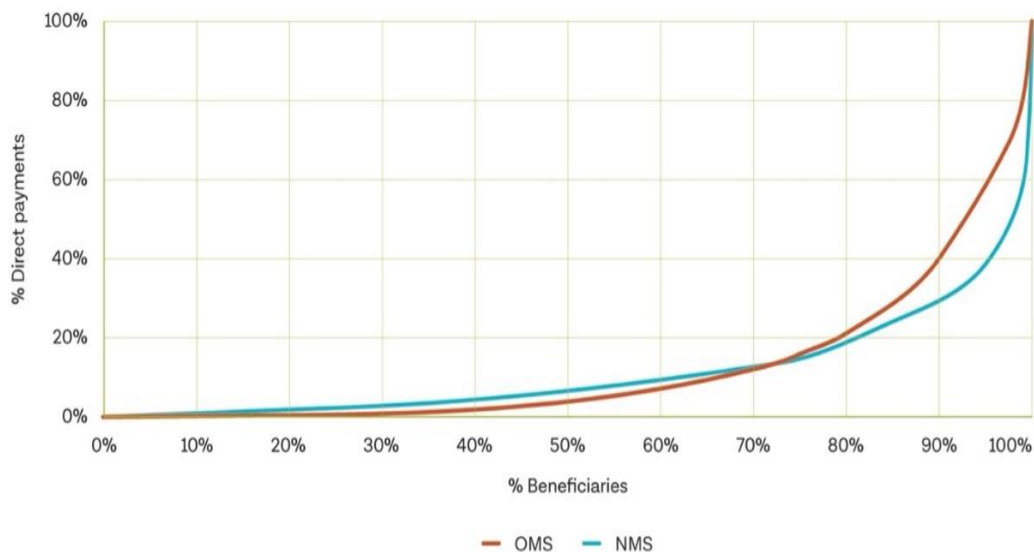

Burimi: Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural

3.4 Ndikimi i shpërndarjes dhe pabarazia e pagesave direkte

Shpërndarja e pagesave direkte në Kosovë është më e barabartë sesa në shtetet e reja anëtare (ShRA) të 27 vendeve të BE-së. Në vitin 2017, 21% e fermave më të mëdha në Kosovë kanë marrë 77% të totalit të pagesave direkte (Banka Botërore, FADN). Nga ana tjetër, 29% e fermave më të vogla në Kosovë kanë marrë vetëm 1.2% të pagesave direkte. Megjithatë, brenda 27 vendeve të BE-së, shpërndarjet e njëanshme janë më të theksuara ndaj fermave më të mëdha. Shpërndarja mesatare e 27 vendeve të BE-së është e krahasueshme me atë të Kosovës, ku 80% të pagesave direkte përfitojnë vetëm 20% e fermerëve të mëdhenj të BE-së (Figura 14). Por variacionet brenda Bashkimit European ekzistojnë. Në shtetet e reja anëtare (ShRA), shpërndarja e pagesave direkte është përgjithësisht më e pabarabartë. Në Bullgari, për shembull, 1% e fermave më të mëdha morën 45% të pagesave direkte në 2015.

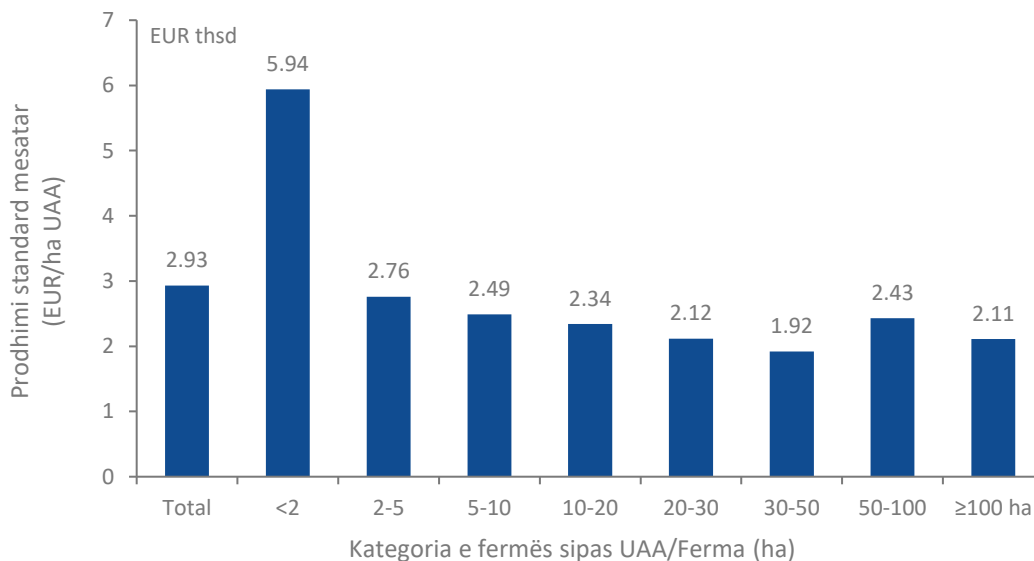
Figura 14: Shpërndarja e pagesave direkte në 27 vendet e BE-së

Burimi: Komisioni Evropian, Shënim: e licencuar përmes licencës [Creative Commons 3.0 IGO](#)

Shpërndarja e pagesave direkte nuk respekton efikasitetin e prodhimit. Në përgjithësi, pagesat direkte janë të njëanshme drejt fermave më të mëdha, të cilat kërkojnë më pak punë krahasuar me fermat më të vogla. Siç mund të shihet kur krahasohet figura 15 me figurën 14, efikasiteti për sa i përket madhësisë së fermës (i matur me prodhimin standard për hektar) nuk po merret parasysh nga politikëbërësit. Kategoria më e vogël e fermës (1-2 ha) prodhon produktin me standardin më të lartë (5.941 euro për ha) në Kosovë. Efikasiteti në aspektin e madhësisë së fermës nuk përkthehet domosdoshmërisht në produktivitet të lartë të punës, promovimi i të cilit duket se udhëzon shpërndarjen e pagesave direkte në Kosovë.

Figura 15: Shpërndarja e prodhimit standard (EUR/ha) sipas kategorisë së madhësisë së fermës në Kosovë në vitin 2019

Burimi: Rrjeti i të dhënave të kontabilitetit të fermave (FADN 2019)

4. Konkluzionet dhe rekomandimet

4.1 Konkluzionet

Mbështetja publike është shumë e rëndësishme për bujqësinë e Kosovës. Me 0.9% të BPV-së bujqësore, shpenzimet publike të Kosovës në bujqësi janë të dytat pas Bullgarisë në kontekstin evropian. Tre të katërtat e mbështetjes publike për bujqësinë i kushtohen mbështetjes të të ardhurave direkte dhe vëllimi i tyre po rritet vazhdimisht. Këto pagesa direkte arrijnë pothuajse të gjithë fermerët, dhe ndonëse mbështetja e kombinuar ofron nivele të ndryshme të primeve, pothuajse të gjithë nënsektorët e bujqësisë së Kosovës përfitojnë prej saj. Shumica e pagesave direkte jepen si subvencione të prodhimit, por ka edhe disa subvencione të inputeve që përfitojnë sektorët e hortikulturës dhe verërave. Pagesat direkte zakonisht arrijnë fermat e mëdha në Kosovë, kurse rreth një e treta e fermave marrin më pak se 2% të buxhetit të pagesave direkte. Pjesa më e madhe e pagesave direkte administrohet nga ministria. Rreth 7% e pagesave direkte administrohen nga 38 komunat.

Pagesat direkte janë ekskluzivisht të orientuara drejt të ardhurave. Siç është demonstruar së fundmi nga pandemia COVID-19, programi aktual i mbështetjes bujqësore i transferon rreziqet e tregut nga prodhuesit dhe konsumatorët në buxhetin e qeverisë kosovare. Pagesat direkte në veçanti kanë krijuar një mjedis të sigurt dhe fitimprurës për prodhuesit. Duke qenë se një pjesë e konsiderueshme e të ardhurave të fermerëve vijnë nga pagesat direkte, programi aktual i mbështetjes publike krijon një varësi në rritje nga pagesat direkte. Disa pagesa direkte, si ato për grurin, paguhen në bazë të sasisë së prodhimit. Prandaj, rritja e prodhimit do të ushtrojë presion shtesë mbi buxhetin në të ardhmen. Si përfundim, fermerët janë efektivisht të mbrojtur nga rreziqet e tregut, por qeveria është e ekspozuar ndaj rreziqeve buxhetore në rritje.

Pagesat direkte janë joefektive në forcimin e konkurrencës apo përmirësimin e produktivitetit bujqësor. Përderisa SARD 2022-2028 përcakton objektiva të qarta strategjike që janë në përputhje me agjendën e BE-së, Kosova e humbet mundësinë për të shfrytëzuar mbështetjen publike për arritjen e këtyre objektivave. Aktualisht, aplikimi për pagesa direkte është i kufizuar në kriteret e pranueshmërisë që kanë të bëjnë me madhësinë e fermës dhe kriteret e tjera sasiore. Dizajni aktual i pagesave direkte nuk bën asgjë për të forcuar konkurrencën në sektorin e bujqësisë apo për të rritur produktivitetin bujqësor. Duke pasur parasysh konkurrencën e ashpër me të cilën do të përballet Kosova pas anëtarësimit në BE, integrimi i fermerëve në BE do të jetë sfidë e madhe. Pagesat direkte nuk përfshijnë asnjë kërkesë për standardet mjedisore, mirëqenien e kafshëve ose sigurinë ushqimore, të cilat mund të lehtësojnë tranzicionin në tregun e përbashkët të BE-së. Trendi i gjelbërimit i Politikës së Përbashkët Bujqësore të BE-së duket se e anashkalon politikën bujqësore të Kosovës. 98% e alokimeve buxhetore janë të fokusuar në forcimin e konkurrencës, ndërkohë që instrumentet e aplikuara bien ndesh me aspiratat politike.

Grantet e investimeve, fatkeqësisht, luajnë një rol më pak të rëndësishëm. Grantet për investime mund të forcojnë konkurrencën dhe ta bëjnë bujqësinë e Kosovës më të gjelbër dhe më të përgjegjshme ndaj trendeve evropiane për mirëqenien e kafshëve. Edhe pse pothuajse 25% e buxhetit publik bujqësor është i dedikuar për financimin e granteve të investimeve, ka transfere vjetore nga buxheti i grantit të investimeve drejt buxhetit të pagesave direkte, gjë që zvogëlon përqindjen e buxhetit që shpenzohet

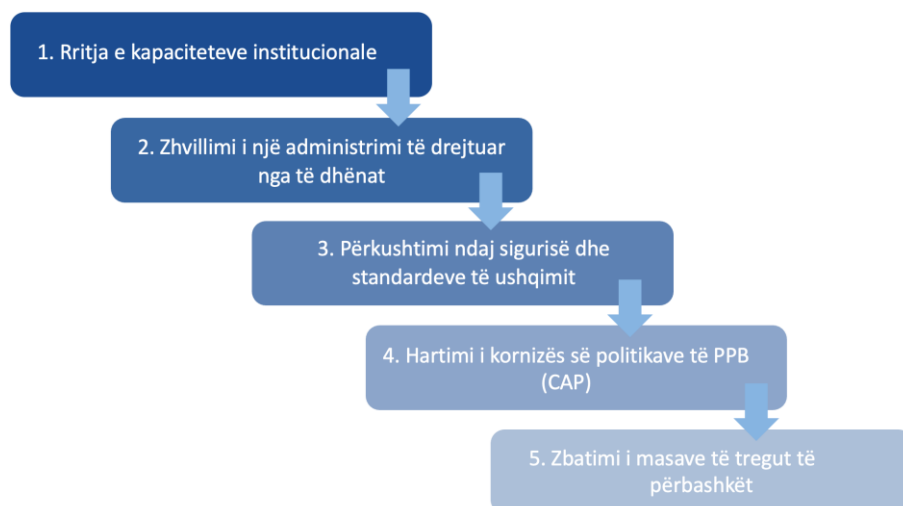
realisht për grantet e investimeve. Pandemia e COVID-19 kërkoi një largim spontan, por të përkohshëm nga politika bujqësore drejt pagesave më direkte. Megjithatë, administrata për grante të investimeve (Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë) duket se sfidohet nga barra administrative e menaxhimit të granteve të investimeve dhe për këtë arsye mbështet transferimin e vazhdueshëm të fondeve drejt pagesave direkte, pavarësisht nga pandemia. Prandaj, fermerët e Kosovës e kanë të vështirë të shfrytëzojnë mundësi të reja për zgjerim, modernizim ose përshtatje, pavarësisht se tregu i vetëm i BE-së është me një fjalë në pragun e derës së tyre.

4.2 Rekomandimet

Mbështetja shtetërore për bujqësinë e Kosovës ka nevojë për një ndryshim paradigme për të arritur objektivat e SARD 2022-2028. Arkitektura aktuale e subvencioneve është deformuese dhe nuk mbështet transformimin strukturor. Modelimi i mbështetjes bujqësore të Kosovës në CAP (Politikën e Përbashkët Bujqësore) e BE-së mund të ndihmojë në arritjen e objektivave strategjike të SAZHR (SARD), duke promovuar një orientim të përmirësuar ndaj tregut. Pavarësisht nga afati kohor për anëtarësimin në BE, kërkesat institucionale dhe të politikave të BPV-së do të ofronin një udhëzues të mirë për Kosovën, që do të rezultojë me ndikime pozitive për ekonominë.

Bazuar në përvojën e shteteve të tjera anëtare të BE-së ose vendeve candidate, Kosova duhet të ndjekë një sërë veprimesh prioritare. Përgatitjet për anëtarësimin në BE janë iniciuar nga qeveria, por gjithashtu përfshijnë dhe kërkojnë pjesëmarrje aktive të sektorit privat. Zbatimi i CAP (Politikës së Përbashkët Bujqësore) ka një ndikim pozitiv në performancën e sektorit bujqësor, administrimin e tij, si dhe në ofrimin e të mirave publike, pavarësisht anëtarësimin në BE. Por në të njëjtën kohë, zbatimi i CAP (Politikës së Përbashkët Bujqësore) kërkon kohë dhe rëndon buxhetin. Për të minimizuar koston dhe për të maksimizuar përfitimet e zbatimit të CAP (Politikës së Përbashkët Bujqësore), është e këshillueshme që të ndiqen veprimet prioritare të përshkruara në figurën 16. Këto veprime politikash janë prioritetizuar duke marrë parasysh përcaktuesit kryesorë të mëposhtëm: (i) kohën e nevojshme për zbatimin e tyre, (ii) rëndësinë e tyre për tërheqjen e fondeve të BE-së, (iii) gjasat e kërkesave të pandryshuara të BE-së, dhe (iv) ndikimin e tyre në performancën bujqësore dhe administrimin e saj.

Figura 16: Prioritetet e rekomanduara për harmonizimin me ato të BE-së

Burimi: dizajni i krijuar vet

- (i.) **Ngritja e kapaciteteve institucionale më herët** – krijimi i strukturave institucionale për menaxhimin strategjik dhe operacional të CAP (Politikës së Përbashkët Bujqësore) kërkon kohë dhe burime. Jo të gjitha ndryshimet institucionale janë të detyrueshme sipas acquis të BE-së, por ndërtimi i hershëm i kapaciteteve të institucioneve të mëposhtme ka ndikime pozitive në ofrimin e shërbimeve dhe performancën e sektorit bujqësor:
- a. Ristrukturimi i *Ministrisë së Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural (MBPZHR)* në përputhje me agjendën e BE-së dhe zgjerimi i kapaciteteve shumë të nevojshme në burimet njerëzore
  - b. Vazhdimi i forcimit të Autoritetit Menaxhues ekzistues në kuadër të MBPZHR-së për të koordinuar programimin strategjik të CAP (Politikës së Përbashkët Bujqësore), komunikimin e politikave të bujqësisë dhe zhvillimit rural me palët e interesuara dhe përmbushjen e detyrimeve të raportimit ndaj institucioneve evropiane.
  - c. Zhvillimi i mëtejshëm i *Agjencisë për Zhvillimin e Bujqësisë (AZHB)* drejt një Agjencie të Akredituar të Pagesave
  - d. Përgjigjja ndaj kërkesave të BE-së për *Shërbimet Këshillimore për Ferma dhe Sistemin e Njohurive dhe Inovacionit Bujqësor (AKIS)* për të përmirësuar transferimin e njohurive
  - e. Ndërtimi i qeverisjes elektronike dhe rritja e dixhitalizimit për të rritur efikasitetin në administrimin e pagesave.
- (ii.) **Zhvillimi i një administrate bujqësore të bazuar në njohuri dhe të dhëna** - të dhëna të besueshme nuk janë të nevojshme vetëm kur fillojnë negociatat me Komisionin Evropian, por janë gjithashtu të rëndësishme për formulimin e politikave të bazuara në fakte. Ndërkohë që Sistemi i Informacionit të Tregut Bujqësor (AMIS) është në proces zbatimi, ai është gjithashtu një parakusht për vendimet e biznesit përgjatë zinxhirit të vlerës bujqësore. Përtej kryerjes së regjistrimit të parashikuar kombëtar të ekonomive bujqësore në vitin 2025 nga Agjencia e Statistikave të Kosovës, dy kërkesat e mëposhtme të BE-së mund të mbështesin krijimin e një qendre të gjerë të të dhënave bujqësore:
- a. *Sistemi i Integruar i Administrimit dhe Kontrollit (IACS)* është ende në një fazë të hershme të zhvillimit dhe me regjistrat e tij për fermat, tokën dhe kafshët kërkon kohë dhe burime për t'u krijuar, por ofron të dhëna të vlefshme për sektorin publik dhe privat
  - b. *Rrjeti i të dhënave për qëndrueshmërinë e fermave (FSDN)* ofron të dhëna ekonomike, mjedisore dhe sociale nga një mostër e përzgjedhur e fermave që është përfaqësuese e popullsisë totale të fermave dhe mundëson analizimin e ndikimit të variablave të shumtë në të ardhura.
- (iii.) **Angazhimi ndaj standardeve të BE-së mund të sigurojë qasje më të hershme në tregun e vetëm të BE-së** – përvojat e anëtarësimit të fundit në

BE kanë treguar se investimet e hershme në sigurinë ushqimore, mirëqenien e kafshëve dhe përputhshmërinë me standardet veterinarë, fitosanitare dhe mjedisore kërkojnë më pak burime kur ekzekutohen para anëtarësimit dhe ndihmojnë për një qasje më të shpejt në tregun e vetëm të BE-së. Përfshirja e hershme e këtyre standardeve që njëkohësisht janë kusht për marrjen e pagesave direkte është një mundësi ideale për të përgatitur fermerët për kërkesat rigoroze të CAP (Politikës së Përbashkët Bujqësore).

- (iv.) **Rishikimi i fokusit dhe qëllimit të mbështetjes publike në bujqësi** – mësimet e nxjerra tregojnë se vendet me potencial të ngjashëm bujqësor dhe struktura të krahasueshme të fermave kanë pësuar nga pavendosmëria në vendimmarrjen midis forcimit të konkurrencës, rritjes së produktivitetit ose ndjekjes së objektivave të të ardhurave. Para fillimit të programimit strategjik të CAP (Politikës së Përbashkët Bujqësore), Kosova do të përfitonte nga inicimi i një procesi gjithëpërfshirës dhe pjesëmarrës që çon në një sërë vendimesh të hershme mbi (i) mënyrën se si sektori bujqësor duhet të arrijë avantazhin e tij konkurrues, (ii) cila do të jetë popullsia e fermave që do të përfitojë nga Mbështetja e CAP (Politikës së Përbashkët Bujqësore), dhe (iii) cilat janë kompromiset ndërmjet shërbimit të një numri të madh fermerësh me pagesa direkte dhe ekzekutimit të investimeve të synuara për të mbështetur formimin e kapitalit në bujqësi.